

راهبردهای سیاستی ایران و ترکیه برای افزایش نقش آفرینی در بحران سوریه

اصغر شاکری*، عبدالحسین الله‌کرم**، مصطفی ساوه درودی***، ابراهیم خلیلی****

دریافت مقاله: ۱۴۰۰/۰۷/۱۹

پذیرش نهایی: ۱۴۰۰/۰۹/۰۶

چکیده

سوریه یکی از کشورهای مهم و اثرگذار در معادلات منطقه‌ای غرب آسیا و حتی بین‌المللی بوده که دارای جایگاه ویژه‌ای به لحاظ سیاسی، اجتماعی و مذهبی در منطقه شامات است. این کشور اهمیت زیادی در شکل‌گیری سیاست‌ها و راهبردهای سایر کشورهای منطقه‌ای به‌ویژه بین دولتمردان ایران و ترکیه دارد. این اهمیت و شکل‌گیری تقابل‌های سیاستی در زمان سوریه درگیر در بحران تروریستی (۲۰۱۹-۲۰۱۲)، بسیار بیشتر، کلان‌تر و با وضوح قابل مشاهده است. این پژوهش در پی پاسخ به این سؤال است که راهبردهای سیاستی ایران و ترکیه برای افزایش نقش آفرینی در بحران سوریه کدامند؟ روش تحقیق، تحلیل گفتمان و ابزار پژوهش شامل متون گفتاری و نوشتاری است. جامعه آماری پژوهش به دو بخش اسنادی (نوشتاری) و میدانی (گفتاری) تقسیم شده است. در بخش اسنادی محققان از به‌روزترین و معتبرترین منابع و متون موجود و در بخش میدانی نیز مصاحبه با ۱۱ نفر از صاحب‌نظران انجام شده است. یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد عمده‌ترین راهبردهای سیاستی ترکیه در سوریه «حمایت از اخوان المسلمین و اهل سنت»، «کنترل و بهره‌گیری از بحران‌های منطقه‌ای» و «حمایت از گروه‌های تروریستی و مخالفین سوریه از طرق مختلف» بوده و در مقابل عمده‌ترین راهبردهای سیاستی ایران در سوریه «هم‌آوردی همه توان و قدرت نیروهای مقاومت در منطقه برای حمایت از دولت مرکزی سوریه»، «تلاش برای حفظ و ارتقای موقعیت شیعیان در منطقه»، «تقویت روابط راهبردی بین ایران و سوریه»، «گسترش دیپلماسی و رایزنی‌های منطقه‌ای و بین‌المللی برای ایجاد حمایت لازم از بقای دولت مرکزی سوریه»، «حضور فعال در جبهه مبارزه داخلی سوریه برای حمایت از دولت مرکزی سوریه (از طریق مقابله با دشمنان مختلف از جمله جریان‌های تکفیری، سلفی و تروریستی و همچنین اقدامات دولت‌های عربستان، کشورهای عربی، رژیم صهیونیستی و ...)» است.

کلیدواژه‌ها: ترکیه؛ ایران؛ بحران سوریه؛ اندیشه سیاسی؛ راهبرد سیاستی.

* دانشجوی دکتری اندیشه سیاسی، واحد تهران مرکز، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

Shakeri.asghar09@gmail.com

** نویسنده مسئول: استادیار اندیشه سیاسی، واحد تهران مرکز، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران

*** دانشیار علوم سیاسی، دانشکده علوم و فنون فارابی، تهران، ایران

**** استادیار مدیریت آموزش عالی، دانشکده علوم و فنون فارابی، تهران، ایران

مقدمه

سوریه یکی از کشورهای مهم در معادلات منطقه‌ای غرب آسیا و حتی بین‌المللی بوده که از دارای جایگاه ویژه‌ای به لحاظ سیاسی، اجتماعی و مذهبی در منطقه شامات برخوردار است. در تحلیل معادلات منطقه‌ای این کشور اهمیت بسیار زیادی در شکل‌گیری سیاست‌های سایر کشورهای منطقه‌ای به‌ویژه بین ایران و ترکیه دارد. این اهمیت و شکل‌گیری تقابل‌های راهبردهای سیاستی در زمان سوریه درگیر در بحران تروریستی (۲۰۱۹-۲۰۱۲) بسیار بیشتر، کلان‌تر و با وضوح قابل مشاهده است. بدون شک بخشی زیادی از راهبردهای سیاستی ایران و ترکیه در سوریه در دهه گذشته، منبعث از تحلیل سیاسی حاکم بر دو کشور بوده است. از طرف دیگر ایران و ترکیه به‌عنوان دو قدرت منطقه‌ای مستقیماً در بحران سوریه وارد شده و هر کدام بعضاً سوگیری‌ها و صف‌بندی‌های خاصی را دنبال می‌نمایند. به‌طور سنتی روابط ترکیه-سوریه روابط نزدیکی نبوده است. نفوذ بالای سوریه در لبنان و هم‌پیمانی با ایران خوشایند ترکیه نیست. با شروع بحران سوریه در سال ۲۰۱۲ ترکیه به‌جرگه مخالفان رژیم اسد پیوست.

نکته‌ای که سیاست‌گذاران ترکیه در سیاست منطقه‌ای خود به آن توجه می‌کنند تحولات و دگرگونی‌های عمده‌ای چون قدرت‌یابی شیعیان در عراق است که از منظر منافع و اهداف منطقه‌ای ترکیه اهمیت بسیار دارد. این تحولات به تغییراتی در محیط منطقه‌ای ترکیه منجر شده که در جهت برهم خوردن توازن قدرت منطقه‌ای به‌زیان این کشور و به‌سود ایران تعبیر می‌شود. ترکیه با حمایت از معارضین سوری و ایفای نقش فعال در کنترل و هدایت بحران سوریه سعی دارد جایگاه خود را در این کشور ارتقاء داده و با اعمال نفوذ در میان جمعیت سنی به آنان کمک کند تا قدرت را در این کشور به دست گیرند. ترکیه همانند عربستان سعودی به‌شدت نگران نفوذ منطقه‌ای ایران به‌خصوص در میان شیعیان است و تلاش می‌کند تا نقش و نفوذ آن را کاهش دهد. تلاش‌های ترکیه نزدیک‌ترین متحد ایالات‌متحده در منطقه و عضو ناتو در زمینه‌های متنوع و گسترده‌ای صورت گرفت از جمله: مقابله با تهدیدات ایران، حفظ وضع موجود در منطقه، تلاش برای افزایش سلطه گروه‌های سنی مذهب در لبنان و تضعیف محور شیعی در منطقه. برای جمهوری اسلامی ایران سوریه از اهمیت بالایی برخوردار است. از

ابتدای شکل‌گیری بحران جمهوری اسلامی ایران، دولت سوریه همواره روابط نزدیک و همکاری‌جویانه‌هایی با ایران داشته است. از بعد دیگر اهمیت سوریه برای ایران، اتخاذ سیاست مقابله‌جویانه این کشور در برابر رژیم صهیونیستی است که از لحاظ راهبردی دولت سوریه را در کنار ایران، حزب‌الله و حماس جزئی از جریان مقاومت قرار داده است. این پژوهش سعی دارد ابتدا راهبردهای سیاسی ایران و ترکیه را احصاء نموده و سپس با استفاده از رویکرد تحلیل گفتمان به تحلیل میان‌متنی و محتوایی براساس بسترها و واقعیات اجتماعی دو کشور بپردازد. به‌همین دلیل مسئله اساسی این پژوهش که دغدغه نگارندگان را دربردارد شامل دو سؤال پژوهشی زیر است:

۱. منافع ایران در بحران سوریه، از طریق چه راهبردها و سیاست‌هایی دنبال شده است؟
۲. منافع ترکیه در بحران سوریه، از طریق چه راهبردها و سیاست‌هایی دنبال شده است؟

اهمیت و ضرورت پژوهش:

اهمیت اصلی این پژوهش به ایجاد شناخت لازم از تقابل دو راهبردهای سیاسی ایران و ترکیه در منطقه غرب آسیا به‌ویژه سوریه برمی‌گردد. در این راستا سایر دلایل مهم و اساسی از نگاه ایجابی برای انجام تحقیق حاضر به شرح زیر است:

- (۱) این پژوهش می‌تواند نگاه واقع‌بینانه‌ای از تضاد، تعارض و اشتراکات منافع متعدد در منطقه غرب آسیا با دو کشور بسیار اثرگذار پرده بردارد؛
- (۲) می‌تواند به شناخت دلایل ناهمگونی سیاست‌های منطقه‌ای ایران و ترکیه کمک کند؛
- (۳) باعث ایجاد افزایش دانش سیاست‌مداران، تصمیم‌گیران و صاحب‌نظران در مطالعات منطقه‌ای به‌ویژه غرب آسیا گردد؛
- (۴) به ترسیم نقش سایر بازیگران منطقه‌ای در ایجاد سمت‌وسوی شکل‌گیری سیاست‌ها در منطقه کمک کند؛
- (۵) شناخت مناسبی از وضعیت میدانی سیاست‌ها در کشور سوریه از جهات مختلف ایجاد نماید.

با عنایت به موضوع پژوهش به‌نظر می‌رسد ضرورت اصلی انجام تحقیق حاضر به‌ضرورت بررسی تقابل‌های راهبردهای سیاسی در منطقه درگیر سوریه برمی‌گردد. با عنایت به این

- موضوع، از جهت سلبی سایر موارد حائز اهمیت در ضرورت پژوهش به شرح زیر است:
- (۱) عدم انجام این پژوهش ممکن است منجر به تصویرسازی نامناسب از سیاست‌های دو کشور در سوریه کنونی گردد؛
- (۲) منافع متعارض در کشور سوریه که سبب‌ساز شکل‌گیری سیاستی متفاوت هستند را به‌خوبی ترسیم ننماید؛
- (۳) خواسته‌های نیروهای منطقه‌ای و فرا منطقه‌ای اثرگذار در سوریه درگیر در بحران تروریسم را شناسایی ننماید.

پیشینه پژوهش

در بررسی به‌عمل آمده به دو دسته از منابع مرتبط با این پژوهش برخوردار است دسته اول در مورد کتاب و مقالاتی در مورد ترکیه بحث کرده و با اشاره به راهبردها و سیاست‌های ترکیه در منطقه خاورمیانه می‌پردازد که نمونه‌های بارز آن کتاب «عمق راهبردی ترکیه» اثر داود اوغلو و هم‌چنین کتاب «سکولاریسم و دمکراسی اسلامی در ترکیه» اثر م. کاهان یاوز و از طرفی منابعی که به راهبردها و سیاست‌های ایران در منطقه خاورمیانه می‌پردازد که نمونه‌های بارز آن کتاب «انقلاب اسلامی و جنبش‌های اسلامی معاصر» اثر حمزه امرایی و هم‌چنین کتاب «ژئوپلیتیک شیعه» اثر فرانسوا توال ترجمه کتایون باصر هست و دسته دوم به موضوعات چگونگی وقوع بحران و تأثیر آن بر کشورهای ایران و ترکیه پرداخته از جمله مقاله آقایان مسعودنیا و ابراهیمی (۱۳۹۷) به «واکاوی سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران در قبال بحران سوریه: چالش‌ها و پیامدها» اختصاص یافته است و هم‌چنین «تأثیر بحران سوریه بر روابط ترکیه و ایران»، عنوان مقاله دیگری است که توسط احمدی و قربانی (۱۳۹۳) به رشته تحریر در آمده است که همگی این مقالات در خصوص دلایل وقوع بحران در سوریه پرداخته‌اند. نکته بسیار حائز اهمیت در پژوهش اشاره‌شده این است که هیچ‌یک از این پژوهش‌ها به بررسی به تقابل راهبردهای سیاستی ایران و ترکیه در بحران سوریه نپرداخته و راهبردهای مشخص که این دو کشور برای پیشبرد منافع در سوریه را تبیین ننموده است که به‌عنوان مهم‌ترین شکاف پژوهش، تحقیقات قبلی در این تحقیق به آن پرداخته‌شده است.

روش پژوهش

این پژوهش در زمره راهبردهای کیفی با استفاده روش تحلیل گفتمان قرار دارد. در پژوهش‌های کیفی پدیده موردنظر بسیار پیچیده بوده و فهم آن مشکل است و نیاز است در بستر و بافت واقعی و فعلی آن مورد پژوهش قرار گیرد (اریک^۱، ۲۰۰۶: ۳). براساس نظر کرسول (کرسول: ۲۰۰۹، ۳۰۵)، جامعه آماری این پژوهش شامل کلیه مقاله‌ها، کتاب‌های اساسی و مرجع، پژوهش‌های کاربردی (به‌عنوان متون نوشتاری) و نظرات، تفاسیر و اندیشه‌های صاحب‌نظران (به‌عنوان متون گفتاری) است. متون گفتاری پژوهش براساس یازده مصاحبه میدانی انجام‌شده به شرح جدول ۱ حاصل شده است.

جدول ۱. مسئولیت، مرتبه علمی و کد اختصاصی اعضای نمونه گفتاری پژوهش

ردیف	مرتبه علمی	مسئولیت	دلیل مصاحبه	کد اختصاصی
۱	استادیار	عضو هیئت علمی دانشگاه شهید بهشتی	دارای تألیفات متعدد در حوزه مسائل ترکیه	(۱)
۲	استادیار	عضو هیئت علمی دانشگاه عالی دفاع ملی	کارشناس مسائل ترکیه	(۲)
۳	دانشیار	عضو هیئت علمی دانشگاه عالی دفاع ملی	کارشناس مسائل ترکیه	(۳)
۴	استادیار	عضو هیئت علمی دانشگاه امام حسین (ع)	کارشناس مسائل سوریه	(۴)
۵	استادیار	عضو هیئت علمی دانشگاه امام حسین (ع)	کارشناس مسائل سوریه	(۵)
۶	مدرس	عضو هیئت علمی دانشگاه امام حسین (ع)	سفیر سابق ایران در سوریه	(۶)
۷	مدرس	عضو هیئت علمی دانشگاه امام حسین (ع)	سفیر سابق ایران در سوریه	(۷)

ردیف	مرتبۀ علمی	مسئولیت	دلیل مصاحبه	کد اختصاصی
۸	دانشیار	عضو هیئت علمی دانشکده وزارت امور خارجه	سفیر سابق ایران در ترکیه	(۸)
۹	دانشیار	عضو هیئت علمی دانشکده وزارت امور خارجه	سفیر سابق ایران در ترکیه	(۹)
۱۰	دانشیار	عضو هیئت علمی دانشگاه عالی دفاع ملی	کارشناس مسائل ترکیه	(۱۰)
۱۱	دانشیار	عضو هیئت علمی دانشگاه عالی دفاع ملی	کارشناس مسائل غرب آسیا	(۱۱)

مراحل گردآوری داده‌ها در پژوهش‌های کیفی شامل تعیین محدوده مطالعه، گردآوری اطلاعات از طریق مشاهده‌ها و مصاحبه‌های ساختاریافته یا نیمه‌ساختاریافته، اسناد و موارد دیداری و همچنین تهیه دفترچه یادداشت میدانی برای ثبت اطلاعات است (کرسول، ۲۰۰۹: ۳۰۴). در تحلیل گفتمان، محقق می‌تواند از طریق استدلال قیاسی و استقرایی، تمثیل و تشبیه، نشانه‌یابی، تجرید، تشخیص تفاوت و تمایز، مقایسه و... که جملگی به کمک تفکر و تعقل و منطق صورت می‌پذیرند، داده‌های گردآوری شده را ارزیابی و با ذهن مکاشفه‌ای خود نتیجه‌گیری کند (حافظ‌نیا، ۱۳۸۲: ۲۳۳). از بین سه نوع روش تحلیل برای روش‌های تحلیل گفتمان که شامل تحلیل موضوعی^۱، تحلیل متن نوشتاری^۲ و تحلیل متن گفتاری^۳ است (موگاشوا^۴، ۲۰۱۴: ۱۰۹). این پژوهش از تحلیل موضوعی استفاده نموده است که در آن محقق به دنبال شناسایی، تحلیل و گزارش در خصوص قالب‌های موجود (تم‌ها) در داخل داده‌ها است.

تعداد زیادی از تجزیه و تحلیل‌های گفتمانی براساس داده‌های اصیل و دست اول جمع‌آوری شده توسط محقق که معمولاً از طریق تحلیل مقالات و مصاحبه جمع‌آوری می‌شود

-
1. Thematic Analysis
  2. Print Text Analysis
  3. Oral Text Analysis
  4. Mogshoa

صورت می‌گیرد (بیابانگرد، ۱۳۹۲: ۱۵۵).

مفاهیم و چارچوب نظری پژوهش

۱- مفاهیم و اصطلاحات:

مفهومی عمق راهبردی عبارت است از: «هر چیزی که نقطه‌قوت برای کشوری و نقطه تهدید برای کشور رقیب محسوب شود و بتواند نقش بازدارندگی را برای کشور دارنده آن بازی کند.» (شریفیان و دیگران، ۱۳۹۱: ۱۵۰).

اندیشه سیاسی: در تعریف هارولد لاسول اندیشه سیاسی عبارت از تفکر انسجام‌یافته درباره اهداف حکومت است. حکومت‌ها نه تنها عملاً اهداف مختلفی را دنبال می‌کنند و فلسفه وجودی آن‌ها در مقوله‌های مختلف قابل سامان می‌باشند اصولاً تجزیه و تحلیل اهداف مشخص می‌تواند زیربنای اندیشه‌های مختلف در ایجاد حکومت باشد. (لاسول، هارولد^۱) با این حال لوی اشتراوس^۲ آن را تأمل درباره آرای سیاسی یا ارائه تفسیری از آن‌ها می‌داند و رأی سیاسی را خیال، مفهوم یا هر امر دیگری می‌داند که برای تفکر درباره آن ذهن به خدمت گرفته می‌شود و با اصول اساسی سیاست نیز مرتبط هست (رجائی، ۱۳۸۶: ۵).

علم سیاست: در تعریف علم سیاست عبارت‌اند از: «علم سیاست عبارت از مطالعه چگونگی شکل گرفتن قدرت و سهم شدن در آن است و عمل سیاسی، عملی است که براساس قدرت انجام گیرد.» (ظفریان، ۱۳۸۵: ۸) البته سیاست در نزد دانشمندان اسلامی عبارت است از «روش اداره جامعه به گونه‌ای که مصالح مادی و معنوی آحاد آن، تحقق یابد؛» و علم و دانش سیاسی هم به معنای علم و دانایی به این روش اداره جامعه هست. به دیگر سخن علم و دانش سیاسی همان دانایی به آئین کشورداری است. اندیشه سیاسی عبارت از تفکرات انسانی در باب حل مشکلات انسانی در بعد سیاسی است (عمید زنجانی، ۱۳۸۴: ۱۸).

۲- بحران سوریه:

سوریه در منطقه‌ی آسیای غربی، به‌عنوان مرکز ارتباطات سه قاره آسیا، آفریقا و اروپا شناخته می‌شود. این کشور از دیرباز، مرکز بازرگانی میان شرق و غرب بوده است. موقعیت

1. Lasvel and Harlool
2. Eshttraves

ژئوپلیتیکی سوریه، این کشور را در نقطه اتصال خاورمیانه نفت خیز با اروپای صنعتی قرار داده است. سوریه یک بازیگر ژئوپلیتیک محور است که سه عامل؛ واقع شدن در منطقه استراتژیک خاورمیانه و در همسایگی با فلسطین اشغالی، لبنان، ترکیه و عراق با ۱۸۶ کیلومتر مرز ساحلی در دریای مدیترانه از اهمیت ژئوپلیتیکی و نقش راهبردی در مناسبات منطقه‌ای و بین‌المللی برخوردار است (سعیدی، ۱۳۸۵: ۱).

بحران در این کشور از ۶ بهمن ۱۳۸۹ (۲۶ ژانویه ۲۰۱۱) با چند نقاشی دیواری توسط چند جوان در شهر درعا در مرز اردن و جنوب سوریه آغاز شد. اعتراضات مردم درعا (که به صورت صنفی و خواستار حق و حقوق اولیه بودند) با برخورد امنیتی و خشن نیروهای پلیس مواجه شد. مردم با تشکیل یک هیئت پنجاه نفری و مراجعه به دمشق، اعتراض خود را به گوش بشار اسد رساندند؛ علی‌رغم تحقق وعده‌های بشار اسد در این رابطه، اما با نفوذ عناصر حزب منحل اخوان المسلمین در صفوف مردم، دامنه اعتراضات گسترده شد و استان‌های دیگر هم چون حمص، جسرالشغور و حماه را نیز درگیر ساخت. شهر درعا در استان درعا و در ۱۰۰ کیلومتری دمشق و در مرز کشور اردن قرار دارد. موقعیت استراتژیک این استان که در نقطه مقابل شهر زرقا (در شمال اردن) قرار گرفته (شخص ابومصعب زرقاوی رهبر نیروهای عمل‌کننده القاعده در عراق که بعدها کشته شد از این شهر برخاسته است) و از لحاظ پوشش و فرهنگ، متفاوت از غالب فرهنگی سوریه بوده و بیشتر به اردن متمایل است؛ در طول سالیان گذشته به پایگاهی برای گروه‌های تکفیری و سلفی تبدیل شده است. عوامل متعددی باعث نفوذ این گروه‌های بنیادگرا به درعا شده است. از جمله: ۱- باز بودن مرز سوریه و اردن ۲- اکثریت سنی مردم منطقه ۳- حرکت نیروهای کار مردمی به کشور عربستان (بالتبع، هنگام بازگشت این نیروها به سوریه، تفکر تکفیری وهابی و بنیادگرایی را نیز با خود به همراه می‌آوردند) (احدی، ۱۳۹۲: ۳۱).

یکی از عوامل تشدید بحران سوریه، رکود سیاسی می‌باشد. مخالفان، دولت بشار اسد را نماینده اقلیت علوی سوریه (۱۳ درصد جمعیت کل سوریه) می‌دانند و نسبت به حضور شیعیان علوی در رأس قدرت معترض شده و خواستار مشارکت بیشتر سنی‌ها در حکومت سوریه هستند (وفایی: ۱۳۸۸، ۳۵). نظام سیاسی سوریه، نظامی تک‌حزبی و تحت کنترل دائمی حزب

بعث که حزبی سکولار و ملی‌گرا و به‌صورت موروثی در اختیار خاندان اسد و نیروهایشان قرار گرفته؛ باعث گردید تا با محدود شدن فضای فعالیت و رقابت سیاسی، رکود سیاسی ایجاد شود. ترکیب ۳ نهاد بوروکراتیک ارتش، دولت و حزب بعث و جمعیت علوی در تجمیع قدرت در خاندان اسد و در کنار این مسائل مواردی چون انحلال حزب اخوان‌المسلمین در دهه ۸۰ میلادی و سرکوب شدید معترضان در شهر حماه در سال ۱۹۸۲ میلادی و فرار رهبران اخوان به ترکیه، عدم شناسایی اکراد به‌عنوان شهروندان سوری و وجود وضعیت اضطراری در این کشور، اوضاع سیاسی آن را از لحاظ هنجارهای دموکراتیک بین‌المللی نامطلوب جلوه داد (شریفیان و دیگران، ۱۳۹۱: ۱۵۰). دولت بشار اسد در ابتدای فعالیت سیاسی خود با اعمال سیاست‌هایی نظیر ارائه برخی خدمات رفاهی، حمایت از گروه‌های مبارز فلسطینی- لبنانی و تلاش برای باز پس‌گیری سرزمین‌های اشغالی جولان تلاش کرد در جهت حفظ منافع ملت سوریه گام بردارد و به‌تبع آن نیز طرفداران قابل توجهی را جذب کرد اما چنین سیاست‌هایی نتوانست خلأ فقدان پویایی سیاسی در این کشور را جبران کند. زمانی که بشار اسد در سال ۲۰۰۰ وارث حکومت پدرش شد، وعده‌هایی مبنی بر اصلاحات اجتماعی و بازتر شدن فضای سیاسی کشور داد اما با گذشت زمان و تحت تأثیر آموزه‌های ضداصلاحی برخی رهبران قدیمی حزب بعث قرار گرفت و از پیگیری وعده‌هایش باز ماند. لغو قانون وضعیت فوق‌العاده از اولین خواسته‌هایی بود که مخالفان دولت اسد سال‌ها برای پیگیری آن تلاش کردند؛ اما دولت اسد زمانی این قانون را لغو کرد که اعتراضات داخلی روبه گسترش نهاد (معاونت اطلاعات نزا، ۱۳۹۲، ۲۲).

عامل دوم تشدید بحران سوریه، رکود اقتصادی است. از زمان به‌قدرت رسیدن بشار اسد و آغاز اصلاحاتی در راستای آزادسازی اقتصاد دولت‌محور این کشور، رشد اقتصادی مستمری جریان یافت و درآمد سرانه سوری‌ها افزایش محسوسی پیدا کرد. روند روبه رشد اعتراضات و به‌تبع آن اتفاقاتی چون آسیب دیدن صنایع، توریسم و اعمال تحریم‌های بین‌المللی بر مشکلات سوریه افزود. با وجود ذخایر نفتی کم سوریه و تولید نفت خام روزانه حدود ۴۰۰ هزار بشکه، نفت منبع اصلی درآمد سوریه را تشکیل می‌داد. سوءمدیریت، رانت‌خواری، فساد و فاصله طبقاتی باعث فقر و بیکاری بیشتر در این کشور شد (احدی، ۱۳۹۲: ۳۱). بشار اسد از

زمان روی کار آمدن، وعده‌های متنوعی مبنی بر تقویت استانداردهای رفاهی مردم داد و اولویت اول در انجام اصلاحات را تلاش برای بهبود وضعیت معیشتی مردم و سپس توسعه سیاسی عنوان کرده بود. دولت وی برنامه‌هایی تحت نظارت صندوق بین‌المللی پول برای اصلاح ساختار اقتصادی این کشور انجام داد ولی نتایج آن با دستاوردهای وعده داده شده فاصله زیادی داشت به طوری که فقر و بیکاری به مشکلات جدی سوریه تبدیل گشته و سوریه را جزء کشورهای فقیر جهان مبدل ساخت (شریفیان و دیگران، ۱۳۹۱: ۱۵۱).

۳- ایران و بحران سوریه:

جمهوری عربی سوریه به دلیل قدمت تاریخی، موقعیت ژئوپلیتیک و سابقه تمدنی و فرهنگی، کشوری با اهمیت است؛ به گونه‌ای که دمشق، پایتخت آن، به دروازه تاریخ و از کهن‌ترین شهرهای جهان و تمدن‌های بشری معروف است. اگر چه این اهمیت در قرن بیستم به دلیل هم‌جواری با فلسطین و نحوه رویارویی با غاصبان این سرزمین مقدس یعنی رژیم صهیونیستی مضاعف شده؛ اما پیوند سوریه با جمهوری اسلامی و اتحاد این دو کشور، معادله ویژه‌ای را در حوزه راهبردی به تصویر کشیده است (سعیدی، ۱۳۸۵: ۳۹).

ایران از همان ابتدای اعلام استقلال سوریه، این کشور را به رسمیت شناخت و سوریه نیز برداشتن رابطه همکاری جویانه با ایران علاقه‌مند بود. با این وجود، پیروزی انقلاب اسلامی و مواضع ضد صهیونیستی ایران موجب شد تا سوریه به فکر بهره‌برداری از ظرفیت‌های انقلاب اسلامی برای ایجاد موازنه راهبردی در منطقه بیفتد. سوریه با یک نگاه استراتژیک و نه صرفاً به دلیل نیاز تاکتیکی به سمت همکاری با ایران آمد. سوریه از زمان پیروزی انقلاب اسلامی ایران ۱۳۵۷ کشور دوست و متفق ایران بوده و حکومت ایران در زمان امام خمینی (ره) دولت سوریه را به عنوان اولین کشور دول عرب به رسمیت شناخت. دولت و ملت سوریه در زمره نخستین دولت‌ها و ملت‌هایی هستند که از انقلاب اسلامی ایران و ماهیت ضد استکباری و ضد صهیونیستی آن جانب‌داری کردند؛ دولت و ملت سوریه در صف نخست حمایت از جمهوری اسلامی ایران در جنگ تحمیلی رژیم صدام حسین قرار گرفته و در محافل جهانی و منطقه‌ای رسماً و عملاً در کنار ایران قرار گرفته و طی چهار دهه اخیر استراتژی برقراری موازنه استراتژیک قوا را با رژیم صهیونیستی برگزیده و استراتژی مقاومت و بازدارندگی را در

سیاست‌های منطقه‌ای‌اش در پیش گرفته و در ایجاد و تقویت جریان مقاومت ضدصهیونیستی در فلسطین و لبنان سهم مهمی ایفا نموده‌است (قهرمانپور، ۱۳۸۹: ۷۶). و با کمک‌ها و همراهی‌های همه‌جانبه ایران جبهه مقاومت علیه سیاست‌های توسعه‌طلبانه رژیم صهیونیستی و ایالات متحده آمریکا را رهبری کردند (حشمت زاده، ۱۳۸۷: ۱۳۱). دولت سوریه پس از اخراج جنبش مقاومت فلسطین از لبنان در جنگ همه‌جانبه رژیم صهیونیستی علیه این کشور آغوش خود را به‌روی لایه‌ها و سازمان‌های فلسطینی مقاومت‌جو گشود. سوریه طی ۳ دهه اخیر به خط مقدم و خاکریز اصلی نمایش قدرت ایران در منطقه و جهان تبدیل شده و بسیاری از سیاست‌های ایران از طریق سوریه و دولت متحد آن به اجرا درآمده است، علاوه‌بر این سوریه به پایگاه اطلاعاتی و لجستیکی ایران در نمایش قدرت و توان خود، تبدیل و به‌نوعی حیات خلوت ایران محسوب می‌شد (امرابی، ۱۳۸۳: ۳۳۰).

جمهوری اسلامی ایران به سوریه به‌عنوان دروازه لبنان جهت پشتیبانی از حزب‌الله می‌نگرد (پیشگاهی فرد و رحمانی، ۱۳۹۰: ۱۱۳) و سرنگونی رژیم اسد در سوریه را به‌منزله پیروزی دشمن ارزیابی کرده و بحران سوریه را تحرکات و توطئه شوم مشترک سبأ، موساد و عربستان سعودی علیه محور مقاومت می‌داند (احمدی، ۱۳۹۰: ۱۲۹). به‌زعم جمهوری اسلامی ایران، بحران سوریه ماهیت داخلی نداشته بلکه دارای سرچشمه‌های خارجی و با هدف تضعیف محور مقاومت علیه رژیم صهیونیستی تشدید گردیده است (شریفیان و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۵۵).

ج.ا.ا ناآرامی‌های سوریه را ناشی از دخالت خارجی و در راستای منافع رژیم صهیونیستی می‌داند، محور اصلی سیاست ج.ا.ا در رویکرد مذکور، لزوم حفظ جبهه مقاومت و جلوگیری از آسیب رسیدن به آن با سرنگونی دولت سوریه و جایگزینی آن با یک رژیم وابسته به غرب است (احمدی، ۱۳۹۲: ۳۱).

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای در مورد اعتراضات سوریه در ۹/۴/۹۰ فرمودند: «آمریکایی‌ها با تلاش برای شبیه‌سازی حوادث مصر، تونس، یمن و لیبی در سوریه، سعی کردند این کشور را که در خط مقاومت قرار دارد، دچار مشکل کنند؛ اما ماهیت حوادث سوریه با ماهیت حوادث دیگر کشورهای منطقه متفاوت است. جوهره بیداری اسلامی در کشورهای منطقه، حرکت ضدصهیونیستی و ضدآمریکایی است؛ اما در حوادث سوریه، دست آمریکا و اسرائیل آشکار

است و منطق و معیار ما ملت ایران این است که هر جا به نفع آمریکا و صهیونیست‌ها شعار داده شود، حرکت، انحرافی است ما این منطق را، این بیان را، این روشنگری را حفظ خواهیم کرد». حضرت آیت‌الله خامنه‌ای رهبر فرزانه ج.ا.ایران در موضع‌گیری رسمی در خصوص تحولات سوریه گفتند: موضع جمهوری اسلامی ایران در قبال سوریه، حمایت از هرگونه اصلاحات به نفع مردم این کشور و مخالفت با دخالت آمریکا و کشورهای دنباله‌رو آن، در مسائل داخلی سوریه است. در راستای رهنمودهای رهبر معظم انقلاب، جمهوری اسلامی ایران بر پشتیبانی خود از بشار اسد و حکومت فعلی ادامه داده است.

حضرت آیت‌الله خامنه‌ای رهبر جمهوری اسلامی ایران آمریکا و رژیم صهیونیستی را عامل تحولات سوریه دانسته و تلویحاً فرمان اعزام کارشناسان نظامی به سوریه جهت آموزش نیروهای امنیتی بشار اسد را صادر نمود. رهبر معظم انقلاب اسلامی همواره تأکید فرموده‌اند: «ایران ضمن حمایت از مطالبات به‌حق ملت سوریه اجازه نخواهد داد که غرب توطئه‌های خود را علیه ملت و نظام سوریه که از ارکان مقاومت در برابر رژیم صهیونیستی و ایادی آن‌ها است اجرایی شود.» (امام خامنه‌ای: ۱۳۹۰/۴/۹)

ج.ا.ایران از آغاز بحران سوریه به‌علت اینکه این کشور عمق راهبردی جمهوری اسلامی ایران می‌باشد و هم‌چنین هم‌سویی دولت سوریه با ایران در حمایت از حزب‌الله لبنان و جنبش مقاومت فلسطین در کنار و حمایت دولت سوریه قرار گرفت (احمدی: ۱۳۹۰، ۱۶۶) و به‌همین دلیل جهت برقراری صلح و آرامش در منطقه و بازگرداندن ثبات به سوریه تلاش کرده و طرح صلح ۴ ماده‌ای را برای پایان دادن به درگیری‌های سوریه به‌شرح زیر مطرح کرد که در مذاکرات وین ۱ و ۲ و ژنو ۳ این سیاست پیگیری شد:

- گفتگوهای طرفین درگیر در نبرد میدانی سوریه؛
- برقراری آتش‌بس؛
- پیش‌نویس قانون اساسی؛
- ساختار جدید دولت.

طبق طرح پیشنهادی ایران، اسد و نیروهای شورشی کنترل سوریه را بین خود تقسیم می‌کنند و طبق آن، هر گروه کنترل سرزمین‌هایی را که هم‌اکنون در اختیار دارد، حفظ خواهد

کرد و حلب تحت کنترل بین‌المللی قرار خواهد گرفت (بیات: ۱۳۹۱، ۳۴). در این توافق هم‌چنین بر لزوم همکاری بین حکومت سوریه و نیروهای شورشی در جنگ با نیروهای داعش تأکید شده است. از جنگ بر ضد شبه‌نظامیان داعش به‌عنوان ابزاری برای متحد کردن جناح‌های متخاصم استفاده خواهد شد. در طرح ایران آغاز گفتگوها بین شورشیان و مقامات سوریه به‌منظور تشکیل یک دولت وحدت ملی پیشنهاد شده است (حسینی‌مقدم: ۱۳۹۱، ۱۹). در حالی که غرب اغلب خواستار برکناری بشار اسد رئیس‌جمهور کنونی سوریه به‌عنوان بخشی از هر توافق صلح بوده است، در طرح ایران رئیس‌جمهور سوریه تا برگزاری انتخاباتی که تحت نظارت ناظران بین‌المللی برگزار خواهد شد در سمتش باقی می‌ماند. (پوردستان: ۱۳۹۴، ۱۳)؛ اما عربستان سعودی بازیگر دیگر در بحران سوریه طرح صلح دیگری مطرح ساخته و طبق این طرح یک دولت موقت در سوریه تشکیل خواهد شد و اسد از مشارکت در دولت آینده بازداشته می‌شود. عربستان سعودی خواستار خروج ایران از جمله نیروهای حزب‌الله از سوریه که مورد حمایت ایران است (محمدی؛ ۱۳۸۵: ۵۲۱) و می‌گوید، ایران نمی‌تواند بخشی از راه‌حل باشد چون بخشی از مشکل است (معاونت اطلاعات نزاچا: ۱۳۹۲، ۱۳). از منظر راهبردی بی‌ثبات‌سازی سوریه، ملهم از معادلات و رقابت‌های راهبردی زیر است:

الف) تضعیف مقاومت اسلامی و مهار جمهوری اسلامی ایران

ب) سیاست خارجی حزب عدالت و توسعه و دکترین نو عثمانی ترکیه

ج) اقدامات آل سعود به‌عنوان یکی از بازیگران محور آمریکا و رژیم صهیونیستی (معاونت اطلاعات نزاچا: ۱۳۹۲، ۱۳).

۴- ترکیه و بحران سوریه:

سیاست خارجی دولت ترکیه عمیقاً بر بنیان‌های عمل‌گرایانه و واقع‌گرایی استوار است. سیاست خارجی در این کشور به‌مثابه ابزاری قدرتمند برای تسهیل رشد توسعه اقتصادی عمل می‌کند. چنین پیوندی بین سیاست خارجی و توسعه اقتصادی از یک‌سو و بلندپروازی‌های ریشه‌دار ترک‌ها در عرصه بین‌الملل (به‌منظور تقویت جایگاه و پرستیژ بین‌المللی ترکیه) از سوی دیگر، در عمل‌گرایی سیاست خارجی ترکیه بسیار مؤثر بوده‌اند (احمدیان: ۱۳۹۱، ۱۵). دولت حزب عدالت و توسعه به‌دلیل نیازهای ایدئولوژیک و ژئواستراتژیک سعی در افزایش

نقش منطقه‌ای و جهانی خود دارد. به‌همین دلیل ترکیه برای حفظ نفوذ منطقه‌ای مستلزم ایفای یک نقش فعال در تعاملات کشورهای منطقه با بازیگران فرامنطقه‌ای است (فلاح، ۱۳۹۰: ۲۳۶). دولت ترکیه با آغاز تحولات سوریه دچار نوعی سردرگمی شد؛ به‌گونه‌ای که آنکارا ضمن توجه ویژه به حوادث سوریه، از تأثیر این حوادث بر امنیت ترکیه به‌شدت نگران بوده و آخرین تحولات همسایه خود را دنبال کرده و بارها از اعلام آمادگی آنکارا برای همکاری با دمشق به منظور برقراری آرامش و استقرار امنیت سخن گفته بود. با گسترده‌تر شدن بحران سوریه موضع ترکیه در قبال تحولات سوریه تغییر کرد. این کشور در جبهه غرب علیه سوریه قرار گرفته و خواهان ایفای نقش مؤثرتری شد (شریفیان و دیگران، ۱۳۹۱: ۱۵۷). پس از بالا گرفتن موج اعتراضات و خشونت کم‌سابقه در سوریه که موج مهاجرت مردم سوریه به خاک ترکیه را در پی داشت، موضع آنکارا نیز دچار تغییر و تحولاتی شد طوری که عملاً ترکیه از تغییر حکومت در سوریه دفاع کرد. ترکیه هم‌چنین سعی کرده تا پذیرای جریانات معارض سوریه باشد بر این اساس اجلاس مختلفی در خصوص سوریه در این کشور برگزار شده است (عالم، ۱۳۹۱: ۱۱۰). دولت ترکیه از بدو ناآرامی‌های سوریه، اقدام به برنامه‌ریزی برای استفاده از این فرصت با برقراری ارتباط با گروه‌های مخالف و ابتدا حمایت‌های پنهان و سپس آشکار از آن‌ها نمود. دولت ترکیه با کسب تجربه از تحولات لیبی و این برداشت که غربی‌ها چنان‌چه اراده نمایند، دولت سوریه را سرنگون خواهند کرد و آن‌ها چنین اراده و انگیزه‌ای را دارند، سعی کرد از قافله تحولات عقب‌نمانده و با توجه به مرز مشترک با این کشور، حداکثر بهره‌برداری را از آن داشته باشد؛ بنابراین ترکیه علاوه بر سرنگونی رژیم اسد، آینده سوریه را نیز به‌واسطه برخورداری از ۹۰۰ کیلومتر مرز مشترک با آن کشور در کانون توجه قرارداد و به‌همین دلیل سعی کرد ضمن واگذاری مقر به شورای ملی مخالفین و ارتش آزاد سوریه در داخل ترکیه، تلاش نمود حداکثر مهاجرین سوری را میزبانی نمایند (بهرامی، ۱۳۹۱: ۲۰).

اختلافات ترکیه با سوریه بر سر حمایت‌های سابق سوریه از پ. ک. ک و اختلاف ارضی بر سر اسکندرون (هاتای) در تصمیم این کشور برای حمایت از مخالفان اسد بی‌تأثیر نبوده است. ترکیه با پناه دادن مخالفان و تلاش برای ایجاد منطقه پرواز ممنوع در شمال سوریه که بتواند به‌مثابه پایگاهی برای سازمان‌دهی مخالفان اسد و شروع حملات از این منطقه به داخل

خاک سوریه عمل کند و در واقع نقشی همانند بنگازی در لیبی را داشته باشد، نقش زیادی در بحران آفرینی سوریه ایفا نموده است. به همین دلیل ترکیه در مورد تحولات سوریه با مداخله مستقیم و حمایت از گروه‌های معارض بیشترین تلاش را برای دستیابی به اهداف تاریخی خود انجام داد (مسعودنیا و دیگران، ۱۳۹۱: ۸۴). هم‌چنین ترکیه از طریق بحران سوریه تلاش می‌کند تا شکوه و عظمت امپراطوری عثمانی را بازیابد و به گونه‌ای از مسیر سوریه راهی برای ورود به جهان عرب پیدا کند تا به این طریق منافع و خواسته‌های خود را محقق و خود را به‌عنوان بازیگر مهم و تأثیرگذار منطقه‌ای در راستای افول و نقش خود در منطقه مطرح کند (مسعودنیا و دیگران، ۱۳۹۱: ۱۰۲). از طرفی مهم‌ترین انگیزه ترکیه در حمایت از مخالفان سوریه، انگیزه ایدئولوژیکی و گرایش قومی است (احمدیان: ۱۳۹۱، ۲۵). ترکیه به دنبال ظهور یک هلال سنی از غزه تا سوریه و شمال عراق است (مسعودنیا و دیگران، ۱۳۹۱: ۱۰۴). دورنمای به‌قدرت رسیدن اخوان‌المسلمین که از نظر ایدئولوژیک به حزب عدالت و توسعه ترکیه نزدیک است (ولدبیگی: ۱۳۹۴، ۳۲)، در سوریه و دیگر کشورهای عربی، می‌تواند خیال آنکارا را راحت کند. ترکیه در سوریه به دنبال یک آرمان منحصراً سنی است (عالم، ۱۳۹۱: ۱۱۰).

یکی از راهبردهای ترکیه در تحولات سوریه، نگرانی از به‌خطر افتادن جان اقلیت‌های ترکمن سوریه عنوان شده است. به همین جهت آنکارا در طول بحران سوریه ضمن تأسیس گردان‌های پرشمار از نیروهای ترکمن و مدیریت و هدایت آن‌ها، در زمینه بهره‌برداری‌های سیاسی از نیروهای ترکمن نیز دست‌کم دو سیاست توأمان را به‌پیش برده است. یکی نهادسازی با تابلوی ترکمن‌های سوریه جهت استفاده‌های فعلی و هم‌چنین به‌کارگیری آن‌ها در بزنگاه‌های چانه‌زنی‌ها و تصمیم‌گیری‌های منطقه‌ای و جهانی در مورد سرنوشت سوریه و زمینه‌سازی برای مجزا کردن مناطق ترکمن‌نشین شمال سوریه از این کشور و از سوی دیگر جانمایی ترکمن‌ها در موقعیت‌های کلیدی و عالی در تشکیلات سیاسی اپوزیسیون سوریه جهت تضمین نفوذ سیاسی خود در ساختارهای احتمالی سوریه آینده بوده است (حسینی تقی‌آباد، ۱۳۹۴: ۲۵).

دولت ترکیه در روند ایجاد منطقه حائل و طرح (سناریو) مداخله نظامی در خاک سوریه و به‌طور برجسته در رخداد خونین جسرالشغور پیشگام بوده است. ترکیه ضمن پذیرش آوارگان سوری در داخل مرزهای خود، به مخالفان دولت سوریه اجازه داد چندین نشست در شهرهای

استانبول و آنکارا برگزار کنند (عمادی: ۱۳۹۴، ۲۶). حتی اردوغان ضمن هشدار جدی به بشار اسد، متذکر شد که مسائل سوریه مربوط به سیاست خارجی یا همسایگی ما نیست بلکه اهمیت آن در سطح داخلی ترکیه است. ترکیه با برگزاری نشست‌های متعدد مخالفین سوریه در خاک خود به حمایت بی‌قید و شرط از معارضان سوری پرداخت و با اعزام معارضان خارجی به داخل سوریه، تجهیز آنان به انواع تسلیحات سبک و نیمه‌سنگین و هدایت نظامی و ارائه اطلاعات لازم به آنها، به تدریج به دولتی مداخله‌گر در بحران سوریه تبدیل شد (برزگر، ۱۳۹۱: ۲۵). ترکیه و هم‌پیمانان غربی این کشور در قالب ناتو برای ایجاد گذرگاهی انسانی در طول مرزهای مشترک سوریه و ترکیه تلاش می‌کردند تا از این طریق به گروه‌های مخالف رژیم بشار اسد کمک‌رسانی بیشتری صورت بگیرد و متعاقب این امر عملیات نظامی مشترک و متحد برای سرکوب شبکه پدافند هوایی، از کار انداختن نیروی هوایی سوریه، رها شدن از قدرت بازدارندگی نامتقارن سوریه از طریق مهار تهدیدهای غیرمتعارف آن مثل موشک‌های دوربرد و عدم ثبات در طول مرزهای بلندی‌های جولان بنمایند (متقی، ۱۳۹۲: ۳۳).

موضع ترکیه در قبال تحولات داخلی سوریه در ابتدا «توصیه‌محور» و در جهت ایجاد اصلاحات سیاسی دموکراتیک و گفت‌گو بود اما با شدت گرفتن بحران، ترکیه پا را فراتر نهاد. آنکارا با دادن تسهیلات سیاسی و پشتیبانی به مخالفان سیاسی و نظامی دمشق، گام‌های زیادی در روند سیاست خصمانه و دشمنی علیه دولت و ملت سوریه برداشت. دولت ترکیه در تشکیل و سازمان‌دهی مخالفان سیاسی و نظامی بشار اسد، دارای نقش برجسته‌ای بوده و در تمام اقدام‌ها و مواضع مخالفان منطقه‌ای و فرامنطقه‌ای دولت سوریه، حضور و مشارکت فعالی داشته است (دولت‌آبادی: ۱۳۹۰، ۳۵). ترکیه به همراه کشورهای غربی - عربی در راستای سرنگونی حکومت سوریه، شورای ملی سوریه و ارتش آزاد سوریه را تأسیس، سازمان‌دهی و تحت حمایت خود قرار داده است (سعیدی، ۱۳۸۵: ۱۵). معارضین سوری با اسلحه آمریکایی، آموزش ترک‌ها، حمایت اطلاعاتی رژیم اشغال‌گر قدس، پشتیبانی اردن و تأمین مالی سعودی و قطر پا گرفته و سازمان قدرت گرفتند (محمدی، ۱۳۹۳: ۱۲). از سوی دیگر، ترکیه به شدت به مسئله کردها حساس بوده و از سوری‌ها به دلیل حمایت‌های آشکار و پنهان در تحریک کردهای ترکیه، کینه قدیمی و خصومت‌های سیاسی داشتند. برای این منظور، جلوگیری از خودمختاری

کردهای شمال سوریه برای ترکیه بسیار حائز اهمیت بوده و مبنایی برای دخالت بیشتر در سوریه و حضور جدی تر شده است (نعمت‌زاده: ۱۳۹۱، ۱۹).

تجزیه و تحلیل داده‌های پژوهش

در پاسخ به سؤال اول پژوهش، مشخص است که اولویت روابط سوریه و ایران، بقای رژیم سوریه است. اولویت دوم امنیت ملی و حفظ تمامیت ارضی و استقلال خود و کشورهای متحد منطقه‌ای است. با توجه به اینکه کشور سوریه از بازیگران اصلی و محوری در منطقه شامات بوده و برای ایران ارزش بسیار محوری و راهبردی در پیشبرد سیاست‌های منطقه‌ای و کنترل مخالفان دارد. بنابراین ایران برای حفظ دولت مرکزی سوریه، سیاست‌ها و تدابیر چندگانه و چندوجهی را به کار گرفته است که به نظر می‌رسد در طول یک دهه گذشته موفقیت نسبی نیز داشته و حداقل اینکه دولت مرکزی این کشور را (به‌عنوان یکی از متحدان اصلی خود در منطقه) حفظ نموده است.

راهبرد سیاستی ایران گسترش حمایت کامل از سوریه در برابر رژیم صهیونیستی و سیاست‌های ایالات متحده و ... است. اگر حکومت سوریه سرنگون شود، این یک عقب‌گرد برای ایران است. در واقع این مهم‌ترین ضرر برای تهران خواهد بود. علاوه بر این، از نظر اهداف ایدئولوژیک ایران، این یک ضربه بزرگ محسوب می‌شود. حکومت سوریه تنها حامی عرب ایران بوده و هم‌چنان به‌عنوان مجرای اصلی حمل و نقل سلاح و پشتیبانی مادی ایران در منطقه خدمت می‌کند. سرنگونی حکومت سوریه می‌تواند وضعیت منطقه را دگرگون کند و ایران نه تنها متحد عرب خود را از دست می‌دهد، بلکه توانایی گسترش حمایت از متحدان ایران در منطقه را ندارد؛ بنابراین اگر رژیم سنی جایگزین رژیم سوریه شود که می‌تواند با بقیه کشورهای عربی متحد باشد و خصمانه باشد، این یک سناریو بد برای ایران است. به‌همین دلیل ایران از هر ظرفیتی برای مدیریت و کنترل بحران سوریه استفاده نموده است که می‌توان مهم‌ترین این سیاست‌ها را به شرح زیر معرفی نمود:

۱- هم آوردی همه توان و قدرت نیروهای مقاومت در منطقه برای حمایت از دولت مرکزی سوریه: ایران تلاش نموده است با ایجاد همگرایی، هم‌افزایی و بستر لازم برای وحدت رویه و اتخاذ سیاست‌های نظامی و میدانی مناسب، غالب نیروهای مقاومت در سطح منطقه از جمله

حزب‌الله لبنان، نیروهای مقاومت فلسطینی، گروه‌های مقاومت عراقی و حتی نیروهایی از کشورهای افغانستان، پاکستان، ترکیه و ... را در داخل سوریه سازمان‌دهی و راهبری کلی نماید. در این راستا استفاده از قدرت نیروهای هم‌سو و از جمله حزب‌الله لبنان، حشدالشعبی عراق، زینبیون پاکستان و فاطمیون افغانستان در دستور کار قرار گرفت.

۲- تلاش برای حفظ و ارتقای موقعیت شیعیان در منطقه: ایران تلاش نموده است با حمایت از دولت مرکزی سوریه و هم‌چنین حضور بیشتر نیروهای مقاومت شیعه در سطح منطقه در داخل این کشور، به حفظ و بسط جایگاه شیعه در داخل نظام سیاسی کشور سوریه کمک‌نموده و از سوی دیگر به گسترش فرهنگ جهاد و شهادت و دفاع از حریم اهل بیت در این کشور کمک شایانی نماید.

۳- تقویت روابط راهبردی بین ایران و سوریه: جمهوری اسلامی ایران با دوراندیشی لازم، در مدت چند دهه گذشته به‌ویژه در قرن بیست و یکم سطح روابط راهبردی خود در تمام زمینه‌ها را در کشور سوریه، افزایش داده و این موضوع به‌طور مستقیم بر قدرت چانه‌زنی، تأثیرگذاری و حضور ایران در کشور سوریه افزوده است.

۴- گسترش دیپلماسی و رایزنی‌های منطقه‌ای و بین‌المللی برای ایجاد حمایت لازم از بقای دولت مرکزی سوریه: در این بُعد شاید جمهوری اسلامی ایران مهم‌ترین و محوری‌ترین کشور برای جلب حمایت نهادهای بین‌المللی و هم‌چنین برگزاری نشست‌های مختلف پیرامون کشور سوریه بوده است. هر چند در این میان برخی از کشورها از جمله ترکیه تلاش داشتند با محور قرار دادن خود به‌عنوان محمل اصلی رفع مشکلات سوریه عمل نمایند اما پذیرش و اجماع لازم در سطح منطقه و بین‌المللی برای میزان نقش‌آفرینی ایران چه در سطح درگیری‌های داخلی و چه در سطح مناسبات خارجی، به‌مراتب بیشتر از سایر کشورهای با محوریت ترکیه یا عربستان بوده است. در این بخش ایران توانست حمایت‌های زیادی برای سوریه ایجاد نموده که شاید ایجاد و حضور فعالانه روسیه و حتی چین در این کشور به‌واسطه تلاش‌های مستقیم ایران بوده است که در واقع با ایجاد قدرت دوقطبی برابر بین روسیه و آمریکا در کشور سوریه، تلاش نموده است از ایجاد حمله‌های فراگیر خارجی به این کشور جلوگیری و به‌نوعی به ثبات دولت مرکزی این کشور کمک نماید.

۵- حضور فعال در جبهه مبارزه داخلی سوریه برای حمایت از دولت مرکزی سوریه (از طریق مقابله با دشمنان مختلف از جمله جریان‌های تکفیری، سلفی و تروریستی و همچنین اقدامات دولت‌های عربستان، کشورهای عربی، رژیم صهیونیستی و ...): جمهوری اسلامی ایران تلاش نموده با تقویت دولت و حاکمیت سیاسی و یگان‌های نظامی این کشور و همچنین ایجاد قوای امن و ... بر مبنای اندیشه سیاسی خود در بحران سوریه وارد شود. در این بخش شاید ایران نقش اصلی و محوری در جنگ داشته و با اعزام نیرو، تجهیزات، ارسال سلاح‌های راهبردی و ارائه آموزش‌های میدانی لازم، در دفع حمله و بازپس‌گیری مناطق اشغالی در سوریه نقش اصلی و مهمی داشته است. شاید سیاست کلان حاکم بر حضور ایران در سوریه، بازدارندگی فعال و برخورد با دشمن در نزدیکی مرزهای او خارج از جغرافیای کشور باشد و راهبردهایی که به‌کار گرفته شده شامل سازمان‌دهی و بهره‌گیری از ظرفیت‌های گروه‌های مقاومت و توانمندسازی دولت سوریه از طریق بسیج مردم و همچنین ایستادگی و مقاومت در مقابل دشمن و کوتاه نیامدن در مقابل او باشد.

جدول ۱. سیاست‌ها و راهبردهای پیگیری اندیشه‌های سیاسی ایران در بحران سوریه حاصل متون گفتاری و نوشتاری پژوهش

فرآوانی	منابع گفتاری	منابع متنی	اندیشه‌های سیاسی شیعی ایرانی به‌کار گرفته شده در بحران سوریه در یک دهه گذشته، از طریق چه سیاست‌ها و راهبردهایی پیگیری و دنبال شده است؟
۱۴	(۱) - (۲) (۳) - (۴) (۸) - (۱۱)	پیشگامی فرد و رحمانی (۱۳۹۰) - احمدی (۱۳۹۰) - حشمت‌زاده (۱۳۸۷) - محمدی (۱۳۸۵) - متقی (۱۳۹۲) - امرابی (۱۳۸۳) - پوردستان (۱۳۹۴) - وفایی (۱۳۸۸)	هم‌آوردی همه توان و قدرت نیروهای مقاومت در منطقه برای حمایت از دولت مرکزی سوریه

فراوانی	منابع گفتاری	منابع متنی	اندیشه‌های سیاسی شیعی ایرانی به کار گرفته شده در بحران سوریه در یک دهه گذشته، از طریق چه سیاست‌ها و راهبردهایی پیگیری و دنبال شده است؟
فراوانی	منابع گفتاری	منابع متنی	اندیشه‌های سیاسی شیعی ایرانی به کار گرفته شده در بحران سوریه در یک دهه گذشته، از طریق چه سیاست‌ها و راهبردهایی پیگیری و دنبال شده است؟
۱۱	(۱) - (۳) - (۴) - (۵)	احمدی (۱۳۹۷) - فاضل نیا (۱۳۸۶) - تلاشان (۱۳۸۹) - احمدی (۱۳۹۰) - عطایی (۱۳۸۷) - آدمی و کشاورز مقدم (۱۳۹۴) - وفایی (۱۳۸۸)	تلاش برای حفظ و ارتقای موقعیت شیعیان در منطقه
۱۱	(۱۰) - (۴) - (۶) - (۸) - (۹) - (۱۱)	متقی (۱۳۹۲) - سعیدی (۱۳۸۸) - وفایی (۱۳۸۸) - شریفیان، همکاران (۱۳۹۱)	تقویت روابط راهبردی بین ایران و سوریه
۹	(۱۰) - (۲) - (۷) - (۵) - (۹)	قهرمان پور (۱۳۸۹) - معاونت اطلاعات نزاجا (۱۳۹۲) - محمدی (۱۳۹۲) - متقی (۱۳۹۲) - احدی (۱۳۹۱)	حضور فعال در جبهه مبارزه داخلی سوریه برای حمایت از دولت مرکزی سوریه (مقابله با دشمنان مختلف از جمله جریان‌های تکفیری، سلفی و تروریستی و هم‌چنین اقدامات دولت‌های عربستان، کشورهای عربی، رژیم صهیونیستی و ...)
۸	(۷) - (۳)	حسینی مقدم (۱۳۹۴) - شریفیان، همکاران (۱۳۹۱) - قهرمان پور (۱۳۸۹) - معاونت اطلاعات نزاجا (۱۳۹۲) - محمدی (۱۳۹۲) - متقی (۱۳۹۲)	گسترش دیپلماسی و رایزنی‌های منطقه‌ای و بین‌المللی برای ایجاد حمایت لازم از بقای دولت مرکزی سوریه

فراوانی	منابع گفتاری	منابع متنی	اندیشه‌های سیاسی شیعی ایرانی به کار گرفته‌شده در بحران سوریه در یک دهه گذشته، از طریق چه سیاست‌ها و راهبردهایی پیگیری و دنبال شده است؟
۶	(۵) - (۸)	بیات (۱۳۹۱) - عمادی (۱۳۹۴) - عالم (۱۳۹۱) دولت‌آبادی (۱۳۹۰)	نقش بازیگران منطقه‌ای و بین‌المللی
۶	(۴) - (۵) - (۸)	عمادی (۱۳۹۴) - ولد بیگی (۱۳۹۴) - محمدی (۱۳۹۳)	نوع مداخله در کشور سوریه

در پاسخ به سؤال دوم پژوهش، مشخص است که ترکیه در دهه ۱۹۹۰ نقش معتدلی در سیاست امنیت منطقه‌ای داشت و در آن مقطع زمانی می‌توان نشانه‌هایی از رقابت منطقه‌ای ترکیه با ایران، عربستان و مصر در خاورمیانه را مشاهده نمود. ترک‌ها درصدد اثبات بازیگری فعال و مؤثر خود به غرب و اروپا هستند و مشخصاً نقش آفرینی آن‌ها در بحران سوریه می‌تواند این کشور را به غرب نزدیک‌تر کند. از این‌رو ترکیه بر آن است تا با هماهنگی کردن مواضع خود با دول غربی، این پیغام را به کشورهای اروپایی و آمریکا منتقل کند که سیاست‌ها و اهداف ترکیه همواره در راستای منافع و سیاست‌های آن‌ها در منطقه است و دولت‌های غربی می‌توانند به ترکیه به‌عنوان یک شریک راهبردی قابل‌اعتماد نگاه کنند. به‌همین خاطر این کشور از زمان آغاز بحران سوریه تلاش کرد که از مناسبات دو جانبه خود نهایت استفاده را کرده و سیاست‌های منطقه‌ای خود را به آمریکا نزدیک‌تر نموده و خود را همکار و هم‌پیمان جدید با آمریکا مطرح و از تنگناها و محدودیت‌هایی که آمریکا در تحولات منطقه با آن روبه‌روست، استفاده بیشتری ببرد. آنکارا عملاً مجری سیاست‌های آمریکا و رژیم صهیونیستی علیه سوریه‌شده و تلاش کرده است ضمن فشار سیاسی و امنیتی به سوریه، اجازه ورود به افراد مسلح به خاک این کشور جهت ایجاد ناامنی داده است. دولت اسلام‌گرای ترکیه حاضر شده است در قبال فشار به دولت سوریه، حمایت‌های مختلفی از دولت آمریکا برای ارتقاء جایگاه منطقه‌ای خود دریافت نماید.

از طرفی مهم‌ترین انگیزه ترکیه در حمایت از مخالفان سوریه، انگیزه و گرایش قومی است. ترکیه به‌دنبال ظهور یک هلال سنی از غزه تا سوریه و شمال عراق است. دورنمای به‌قدرت

رسیدن اخوان المسلمین که از نظر ایدئولوژیک به حزب عدالت و توسعه ترکیه نزدیک است، در سوریه و دیگر کشورهای عربی، می‌تواند خیال آنکارا را راحت کند. ترکیه در سوریه به دنبال یک آرمان منحصراً سنی است. ملاحظات قومی هیچ‌گاه در گذشته به این اندازه در سیاست خارجی ترکیه جایگاه مهمی نداشته است. آنکارا نه تنها از رویارویی با رژیم علوی سوریه استقبال می‌کند بلکه با حکومت شیعه عراق هم دچار مشکل و تنش بوده است. شماری از نیروهای ترکمن حاضر در صف گروه‌های مختلف تروریست در سوریه در حال انجام خدمات نظامی - اطلاعاتی به ترکیه هستند و نقش هماهنگ‌کننده میان گروه‌های مذکور و حامیان ترکیه‌ای آن‌ها را بر عهده دارند.

هدف کلی سیاست خارجی هویت‌محور ترکیه در سوریه، تلاش برای کنترل بحران‌های منطقه‌ای در راستای حفظ تمامیت سرزمینی این کشور، بهره‌گیری از بحران‌های منطقه‌ای نظیر سوریه برای افزایش نفوذ و حمایت از نیروهای طرفدار خود در راستای تثبیت نفوذ، ایجاد درگیری از شرق تا غرب در سوریه مدنظر است. ترکیه تلاش دارد با حمایت از گروه‌های تندرو و اهل تسنن و حتی تکفیری‌های جبهه النصره با همکاری و هم‌سویی با جبهه غرب و عرب، اندیشه‌های سیاسی سکولار خود را که ایجاد دولت و حاکمیت موردنظر خود است دنبال نماید.

همان‌گونه که از منابع گفتاری و نوشتاری برآمده است به نظر می‌رسد که تمامی سیاست‌های ترکیه در سوریه مشخصاً از طریق سه راهبرد مجزا دنبال شده است. شاید بیش از ۵۰ درصد از سیاست‌های ترکیه در بحران سوریه مشخصاً از مسیر پیگیری راهبرد «حمایت از گروه‌های تروریستی و مخالفین سوریه از طرق مختلف از جمله (ارتباط‌گیری با بدنه معترض ارتش سوریه، ایجاد تسهیلات برای ورود و خروج به سوریه، تجهیز سلاح و امکانات و ...)» دنبال شده است. این راهبرد به‌عنوان راهکار محوری ترکیه در بحران سوریه، نقش به‌سزایی در افزایش تنش‌ها و عمق و وسعت بحران و هم‌چنین طولانی شدن بحران در سوریه داشته است. از سوی دیگر دو راهبرد دیگر به‌صورت مشخص اختصاص به «حمایت از اخوان المسلمین و اهل سنت» و «کنترل و بهره‌گیری از بحران‌های منطقه‌ای» دارد که بسیار مهم اثرگذار بوده است.

جدول ۲. سیاست‌ها و راهبردهای ترکیه در بحران سوریه حاصل متون گفتاری و نوشتاری پژوهش

فرآوانی	منابع گفتاری	منابع متنی	اندیشه‌های سیاسی سکولار ترکیه به کار گرفته شده در بحران سوریه در یک دهه گذشته، از طریق چه سیاست‌ها و راهبردهایی پیگیری و دنبال شده است؟
۱۲	(۲)- (۱۰)- (۴)- (۵)- (۸)- (۱۱)- (۹)-(۶)	مسعودنیاو همکاران (۱۳۹۱)- شریفیان و همکاران (۱۳۹۱)- عالم (۱۳۹۱)- حسینی تقی‌آبادی (۱۳۹۴)	حمایت از اخوان المسلمین و اهل سنت
۹	(۱)- (۲)-(۸)	محمدی (۱۳۹۳)- احمدیان (۱۳۹۱)- فلاح (۱۳۹۰)- بهرامی (۱۳۹۱)- دولت‌آبادی (۱۳۹۰)- عالم (۱۳۹۱)	کنترل و بهره‌گیری از بحران‌های منطقه‌ای
۱	(۴)	-	خط‌دهی به گروه‌هایی از اهل سنت در شرق آسیا (یغورها)، قفقاز و افغانستان و تجهیز آن‌ها و هموار کردن ورود آن‌ها به سوریه

شکل ۱. سیاست‌ها و راهبردهای سیاسی ترکیه در بحران سوریه

بحث، نتیجه‌گیری و پیشنهادات

این پژوهش به اختصاص به شناسایی سیاست‌ها و راهبردهای حضور ایران و ترکیه در بحران سوریه اشاره داشته است. براساس نتایج پژوهش، سیاست‌هایی ایران هم‌چون «هم‌آوردی همه توان و قدرت نیروهای مقاومت در منطقه برای حمایت از دولت مرکزی سوریه»، «تلاش برای حفظ و ارتقای موقعیت شیعیان در منطقه»، «تقویت روابط راهبردی بین ایران و سوریه»، «گسترش دیپلماسی و رایزنی‌های منطقه‌ای و بین‌المللی برای ایجاد حمایت لازم از بقای دولت مرکزی سوریه» و «حضور فعال در جبهه مبارزه داخلی سوریه برای حمایت از دولت مرکزی سوریه» از جمله مهم‌ترین راهبردهای حضور ایران در بحران سوریه بوده است. در این راستا بخش از مطالعات با این یافته‌ها هماهنگی داشته است. از جمله احمدی (۱۳۹۰) به سیاست‌های «حمایت از جبهه مقاومت از طریق دولت سوریه» و «تلاش برای حفظ و ارتقای موقعیت شیعیان در منطقه» اشاره داشته است. هم‌چنین ثقفی‌عامری (۱۳۹۰) به «تلاش برای حفظ و ارتقای موقعیت شیعیان در منطقه» و «تقویت روابط راهبردی بین ایران و سوریه» و هم‌چنین متقی (۱۳۹۲) به راهبردهای «گسترش دیپلماسی و رایزنی‌های منطقه‌ای و بین‌المللی برای ایجاد حمایت لازم از بقای دولت مرکزی سوریه» و «حضور فعال در جبهه مبارزه داخلی سوریه برای حمایت از دولت مرکزی سوریه» اشاره نموده‌اند؛ اما در هیچ‌یک از پژوهش‌های مورد اشاره برخی از نتایج و یافته‌های خاص این پژوهش از جمله «هم‌آوردی همه توان و

قدرت نیروهای مقاومت در منطقه برای حمایت از دولت مرکزی سوریه»، «تلاش برای حفظ و ارتقای موقعیت شیعیان در منطقه» و... پرداخته نشده است که بسیار نیز مورد تأکید است. از طرف دیگر سیاست‌ها و راهبردهایی ترکیه در بحران سوریه از جمله «حمایت از اخوان المسلمین و اهل سنت»، «کنترل و بهره‌گیری از بحران‌های منطقه‌ای» و «حمایت از گروه‌های تروریستی و مخالفین سوریه از طرق مختلف» از جمله مهم‌ترین خروجی‌های پژوهش بوده است؛ که به این سیاست‌های ترکیه در تحقیقات دیگری از جمله حسینی تقی‌آبادی (۱۳۹۴)، دولت‌آبادی (۱۳۹۰) و بهرامی (۱۳۹۱) پرداخته شده است.

از طرفی سوریه از لحاظ موقعیت ژئوپلیتیکی در نقطه اتصال خاورمیانه نفت‌خیز با اروپای صنعتی قرار داده است. سوریه یک بازیگر ژئوپلیتیک محور است که سه عامل؛ واقع شدن در منطقه استراتژیک خاورمیانه و در همسایگی با فلسطین اشغالی، لبنان، ترکیه و عراق با ۱۸۶ کیلومتر مرز ساحلی در دریای مدیترانه از اهمیت ژئوپلیتیکی و نقش راهبردی در مناسبات منطقه‌ای و بین‌المللی برخوردار است و این باعث شده که سوریه در شرق مدیترانه و مسیر خاکی به این کشور از طریق عراق، وابستگی ایران را برای صادرات انرژی به خلیج فارس، به کانال سوئز و ترکیه می‌تواند تقلیل دهد. به همین دلیل نقش سوریه در اکثر مسائل خاورمیانه، کلیدی بوده است، عدم حمایت از رژیم بعثی صدام در جنگ تحمیلی علیه ایران و ممانعت از عربی-فارسی شدن جنگ، حمایت از مقاومت اسلامی لبنان و فلسطین در جنگ‌های ۳۳ روزه و ۲۲ روزه و مخالفت با روند سازش و هم‌چنین به رسمیت نشناختن شدن رژیم صهیونیستی و نزدیکی دیدگاه رهبران سوریه به جمهوری اسلامی ایران و حمایت این کشور از سیاست‌های منطقه‌ای ایران بر اهمیت و نقش استراتژیک سوریه افزوده است. بدین ترتیب ژئوپلیتیک سوریه در جبهه مقاومت در منطقه مهم شامات و هم‌مرزی این کشور با رژیم صهیونیستی، می‌تواند بزرگ‌ترین عامل بازدارنده برای حمله احتمالی رژیم صهیونیستی به ایران محسوب می‌شود. رژیم صهیونیستی می‌داند که در صورت حمله به خاک ایران، ضربه دوم ایران از مرزهای رژیم صهیونیستی در خاک سوریه خواهد بود و این مسئله به لحاظ استراتژیک و نظامی به شدت اهمیت دارد.

از طرفی سیاست‌های به‌کار گرفته شده توسط ایران که برآمده از ایدئولوژی تشیع آن در

برخورد با قدرت‌های جهانی و مخالفت و مقابله با سیاست‌های استعماری آمریکا و غرب و قرار گرفتن در محور مقاومت علیه رژیم صهیونیستی و به طبع آن حمایت از دولت بشار اسد در سوریه، حزب ... لبنان، حماس در فلسطین و ... همواره از سوی آمریکا، رژیم صهیونیستی و برخی از کشورهای عضو اتحادیه اروپایی تهدید می‌شود. ایران شکل‌گیری محور مقاومت ضد صهیونیستی در خاورمیانه را که سوریه بازیگر کانونی آن محسوب می‌شود، از مهم‌ترین دستاوردهای خود در عرصه سیاست منطقه‌ای می‌داند. این محور ضمن ایجاد ابزارها و توانمندی‌های لازم برای بازیگری و نقش‌آفرینی گسترده‌تر ایران در عرصه منطقه‌ای، حتی نقشی با دارنده در مقابل تهدیدات امنیتی بازیگران رقیب و متخاصم علیه ایران از جمله آمریکا و رژیم صهیونیستی نیز دارد.

این پژوهش به اختصاص به شناسایی سیاست‌ها و راهبردهای حضور ایران در بحران سوریه اشاره داشته است. براساس نتایج پژوهش، سیاست‌هایی هم‌چون «هم‌آوردی همه توان و قدرت نیروهای مقاومت در منطقه برای حمایت از دولت مرکزی سوریه»، «تلاش برای حفظ و ارتقای موقعیت شیعیان در منطقه»، «تقویت روابط راهبردی بین ایران و سوریه»، «گسترش دیپلماسی و رایزنی‌های منطقه‌ای و بین‌المللی برای ایجاد حمایت لازم از بقای دولت مرکزی سوریه» و «حضور فعال در جبهه مبارزه داخلی سوریه برای حمایت از دولت مرکزی سوریه» از جمله مهم‌ترین راهبردهای حضور ایران در بحران سوریه بوده است. در این راستا بخش از مطالعات با این یافته‌ها هماهنگی داشته است.

از سوی دیگر سیاست‌های به‌کار گرفته‌شده توسط ترکیه در سوریه مبتنی بر سیاست‌های مذهبی و اخوانی بوده است از این‌رو تلاش ترکیه برای تشکیل دولتی با رویکرد سنی و اخوانی در سوریه، حزبی که در ترکیه قدرت را به دست دارد از نظر اندیشه‌ای جزو گروه‌های اخوانی جریان اندیشه سیاسی اهل سنت هست. حزب عدالت توسعه در ترکیه شاخه‌های از اخوانی در این کشورها هستند به‌همین دلیل ترکیه به دنبال شکل‌گیری دولتی با رویکرد سنی و اخوانی در سوریه است. بدین منظور ترکیه هم‌زمان به دنبال پشتیبانی از جامعه اهل تسنن سوریه هست و از سوی دیگر حاضر به تجزیه سوریه به دو کشور علوی مذهب و سنی مذهب نیست. به‌طور کلی سیاست‌های ترکیه در سوریه مشخصاً از طریق سه راهبرد مجزا دنبال شده است. شاید بیش از

۵۰ درصد از سیاست‌های ترکیه در بحران سوریه مشخصاً از مسیر پیگیری راهبرد «حمایت از گروه‌های تروریستی و مخالفین سوریه از طرق مختلف از جمله (ارتباط‌گیری با بدنه معترض ارتش سوریه، ایجاد تسهیلات برای ورود و خروج به سوریه، تجهیز سلاح و امکانات و...)» دنبال شده است. این راهبرد به‌عنوان راهکار محوری ترکیه در بحران سوریه، نقش به‌سزایی در افزایش تنش‌ها و عمق و وسعت بحران و هم‌چنین طولانی شدن بحران در سوریه داشته است. از سوی دیگر دو راهبرد دیگر به‌صورت مشخص اختصاص به «حمایت از اخوان‌المسلمین و اهل سنت» و «کنترل و بهره‌گیری از بحران‌های منطقه‌ای» دارد که بسیار مهم اثرگذار بوده است. مبتنی بر یافته‌های پژوهش، مهم‌ترین پیشنهاد‌های این تحقیق به شرح زیر است:

۱. با توجه اینکه هر دو کشور ایران و ترکیه فراتر از راهبردهای سیاستی برشمرده‌شده، دارای کلان پروژه تبدیل شدن به قدرت منطقه‌ای برتر و حتی کشور تأثیرگذار در معادلات جهانی هستند از طریق نشست‌ها و هم‌اندیشی‌های سیاسی و علمی لازم بتوان منافع مشترک و مبتنی بر فایده و استراتژی برد-برد برای دو کشور در منطقه به‌ویژه بحران سوریه تعریف نمود؛
۲. همکاری ایران و ترکیه در بحث آوارگان سوریه می‌تواند زمینه مناسب دیگری برای نزدیکی راهبردها و منافع دو کشور ایران و ترکیه در منطقه باشد؛
۳. تعامل و همکاری ایران و ترکیه جهت حفظ و تثبیت مرزهای سوریه به‌منظور جلوگیری از قدرت‌گیری مناطق کردنشین در سوریه می‌تواند زمینه مناسب دیگری برای نزدیک نمودن راهبردهای سیاستی دو طرف در بحران سوریه باشد؛
۴. همکاری بیشتر ایران و ترکیه در بازسازی سوریه پس از بحران نیز از جمله متغیرهای مهم برای نزدیکی دو طرف خواهد بود؛
۵. عدم اتخاذ سیاست‌ها و راهبردهای مناقشه‌ای ژئو فرقه‌ای در منطقه از سوی دو کشور می‌تواند در حذف تنش‌ها و نزدیکی راهبردهای دوسویه اثرگذار باشد.

منابع

احدی، محمد (۱۳۹۲)، بحران سوریه، تغییر موازنه و روند آن، فصلنامه نگاه ۲، تهران: انتشارات مرکز پژوهشی شهید سپهبد صیاد شیرازی، شماره ۲۵.

- احمدی، عباس (۱۳۹۰)، ایران، انقلاب اسلامی و ژئوپلیتیک شیعه، تهران: مؤسسه مطالعات اندیشه سازان نور.
- احمدیان، امیر (۱۳۹۱)، نقش تأثیرگذار ترکیه در تحولات خاورمیانه، تهران: همشهری دیپلماتیک.
- آدمی، علی و کشاورز، (۱۳۹۴)، جایگاه مجموعه امنیتی محور مقاومت در سیاست خارجی جمهوری اسلامی ایران، فصلنامه مطالعات سیاسی جهان اسلام، ۲، ۴: ۱۹-۱.
- امرائی، حمزه (۱۳۸۳)، انقلاب اسلامی و جنبش‌های اسلامی معاصر، تهران: مرکز اسناد انقلاب اسلامی ایران.
- برزگر، کیهان (۱۳۹۰)، بررسی روابط ایران و ترکیه در پرتو تحولات جهان عرب، تهران: پژوهشکده مطالعات استراتژیک خاورمیانه.
- بهرامی، محمد (۱۳۹۰)، نقش ترکیه در تحولات خاورمیانه و سوریه، فصل‌نامه رهنامه سیاست‌گذاری، تهران: انتشارات مجمع تشخیص.
- بیابان‌گرد، اسماعیل (۱۳۹۲)، «روش‌های تحقیق در روانشناسی و علوم تربیتی» نشر دوران، چاپ هشتم (دو جلدی)، تهران
- بیات، ناصر، (۱۳۹۰)، «نقش ترکیه در تحولات خاورمیانه و سوریه»، دانشگاه تهران، فصل‌نامه رهنامه سیاست‌گذاری، انتشارات مجمع تشخیص مصلحت، سال دوم، شماره دوم.
- پوردستان، احمد رضا، ۱۳۹۴/۱۰/۲۷، «تقابل ایران و ترکیه در سوریه»، سایت سیاسی - امنیتی و دفاعی مهرنیوز. <http://www.mehrnews.com>
- پیشگاهی فرد، زهرا و رحمانی، محمدعلی (۱۳۹۰)، «قلمرو خواهی ایران و آمریکا در خاورمیانه» چاپ دوم، تهران سازمان جغرافیایی نیروی های مسلح.
- تلاشان، حسن، (۱۳۸۹)، «دورنمای ژئوپلیتیک شیعه در عراق» فصل‌نامه شیعه شناسی، شماره ۳۱.
- حافظ نیا، محمدرضا (۱۳۸۵)، «جغرافیایی سیاسی ایران»، مشهد: انتشارات سمت چاپ اول.
- حسینی تقی آباد، مهدی، (۱۳۹۴/۱۱/۷)، «تحلیلی بر اوضاع منطقه»، تهران، انتشارات روزنامه همشهری دیپلماتیک.
- حسینی مقدم، محمد، (۱۳۸۱)، «راهبرد اسرائیل در جنگ ایران و عراق»، فصل‌نامه نگین ایران، شماره ۳.
- حشمت زاده، محمداقبر، (۱۳۸۷)، «تأثیر انقلاب اسلامی ایران بر کشورهای اسلامی» تهران پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی.
- دال، رابرت (۱۳۶۴)، «تجزیه و تحلیل جدید سیاست»، ترجمه حسین ظفریان، تهران، نشر مترجم، ص ۸-۷.
- دولت‌آبادی، فیروز (۱۳۹۲)، «تحلیلی بر اوضاع سوریه»، تهران، انتشارات روزنامه همشهری.
- رجایی، فرهنگ (۱۳۸۶)، «فلسفه سیاسی» تهران، انتشارات علمی و فرهنگی.
- سعیدی، ابراهیم، (۱۳۸۵)، «کتاب سبز سوریه»، تهران، انتشارات وزارت امور خارجه ج.ا.ایران
- شریفیان، جمشید و دیگران، (۱۳۹۱)، «تعامل و تقابل ایران و ترکیه در بحران سوریه»، فصل‌نامه امنیت پژوهی، تهران، شماره ۳۸
- ظفریان، حسین (۱۳۸۵)، «تجزیه و تحلیل جدید سیاست» تهران، نشر مترجم

- عالم، ریحانه، (۱۳۹۱)، «جایگاه خاورمیانه در سیاست خارجی ترکیه»، ماهنامه اطلاعات راهبردی، تهران، انتشارات مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی - معاونت پژوهش، سال دهم، شماره ۱۱۰.
- عمادی، سید رضی، (۱۳۹۴)، «علل و پیامدهای سیاست منطقه‌ای تنش‌آمیز ترکیه»، مجله صف، تهران، انتشارات معاونت فرهنگی و روابط عمومی ارتش ج.ا.ا، شماره ۴۱۶.
- عمید زنجانی، عباسعلی (۱۳۸۴)، «اندیشه سیاسی در جهان اسلام معاصر»، تهران، مؤسسه انتشارات امیرکبیر، ص ۱۶-۱۸.
- فلاح، رحمت‌الله (۱۳۹۰)، «چالش‌های سیاست خارجی ترکیه: دوری از مدار صفر» همشهری دیپلماتیک، شماره ۵۰.
- فلاح، رحمت‌الله، (۱۳۹۰)، «سیاست خارجی ترکیه و تحولات انقلابی جهان عرب»، فصل‌نامه مطالعات راهبردی جهان اسلام، سال دوازدهم، شماره ۴۶.
- قهرمان‌پور، رحمان، (۱۳۸۹)، «تعاملات ایران و ترکیه در قرن بیست و یکم» تهران، مرکز تحقیقات راهبردی دفاعی کرسول، آندره (۱۳۶۳)، «فلاسفه بزرگ»، ترجمه کاظم عمادی، چاپ چهارم، (تهران: صفی‌علی‌شاه) ج ۱، ص ۵۰۹ متقی، ابراهیم، (۱۳۹۲)، «تأثیر تحولات سوریه بر موازنه قدرت و جایگاه منطقه‌ای جمهوری اسلامی ایران»، تهران، فصل‌نامه نگاه ۲ شماره ۲۱.
- محمدی، مهدی، (۱۳۹۳/۱۱/۱۲)، «تحولات سوریه و معادله امنیت ملی ایران»، تهران، نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها، معاونت آموزشی و پژوهشی استادان معارف.
- مسعودنیا، حسن، علی فروغی و مرضیه چلمقانی (۱۳۹۱)، «ترکیه و بحران سوریه از میانجیگری تا حمایت از مخالفان دولت»، فصل‌نامه مطالعات سیاسی جهان اسلام، اصل اول، شماره چهارم.
- معاونت اطلاعات نزاچا، (۱۳۹۵-۱۳۹۰)، بولتن‌ها، مقالات، تحلیل و گزارش‌ها اطلاعاتی در خصوص اوضاع سوریه، تهران، ستاد نزاچا.
- نعمت زاده، کامران، (۱۳۹۱)، «ترکیه و پیامدهای رویکرد تهاجمی به سوریه»، پایگاه اینترنتی منصف.
- وفایی، محمد، (۱۳۸۸)، «عمق راهبردی ج.ا.ایران»، فصل‌نامه نگاه ۲، تهران، انتشارات مرکز پژوهشی شهید سپهبد صیاد شیرازی، شماره ۳.
- ولدبیگی، آرام، (۱۳۹۴/۹/۱۷)، «دکترین دو ستونی، سیر سیاست خارجی ترکیه در بحران سوریه»، تهران، خبرگزاری فارس.

Eric P. Jack, A. (2006). From methodological triangulation in management research, Management research News, Department of Quantitative Analysis and Operations Management. College of Business Administration, University of Cincinnati. Cincinnati, Ohio USA, Volume 29 Number 6.

Mogashoa, Tebogo (2014) Understanding Critical Discourse Analysis in Qualitative Research, International Journal of Humanities Social Sciences and Education (IJHSSE), Volume 1, Issue 7, July.

Iran-Turkey Policy Strategies to Increase Their Roles in the Syrian crisis

Asghar Shakeri*, Abdolhossein Allah Karam**, Mostafa Saveh Doroudi***

Ebrahim Khalili****

Syria is one of the most important and influential countries in the analysis of regional equations. This country is very important in shaping the policies and strategies of other regional countries, especially between the governments of Iran and Turkey. This importance and the formation of political confrontations during the time of Syria involved in the terrorist (2019-2012) is much greater, larger and more clearly visible. This study seeks to answer the question of what are the policy strategies of Iran and Turkey to increase role-playing in the Syrian crisis? Research methods, discourse analysis and research tools include spoken and written texts. The statistical population of the research is divided into two parts: documentary (written) and field (spoken). In the documentary section of researchers from the most up-to-date and reliable sources and texts available, and in the field section, interviews with 11 experts have been conducted. The findings indicated that Turkey's main policy strategies in Syria are "support for the Muslim Brotherhood and Sunnis", "control and exploitation of regional crises" and "support for terrorist groups and the Syrian opposition". "In various ways" and in contrast to the main policy strategies of Iran in Syria, "bringing together all the strength and power of the resistance forces in the region to support the central government of Syria," "trying to maintain and improve the position of Shiites in the region," "Strengthening strategic relations between Iran and Syria", "Expanding regional and international diplomacy and consultations to provide the necessary support for the survival of the Syrian central government", "Active presence on the Syrian internal struggle front in support of the Syrian central government (from It is a way of confronting various enemies, including Takfiri, Salafi and terrorist movements, as well as the actions of the governments of Saudi Arabia, and Arab countries, the Zionist regime.

Keywords: Turkey, Iran, Syria Crisis, Political Thought, Policy Strategy

---

* PH.D Candidate in Political Thought, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

** Corresponding Author: Assistant Professor, Department of Political Thought, Central Tehran Branch, Islamic Azad University, Tehran, Iran

*** Associate Professor, Department of Political Sciences, Farabi College of Science and Technology, Tehran, Iran

**** Assistant Professor, Department of Management, Farabi College of Science and Technology, Tehran, Iran